

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه پیام نور - تهران جنوب

دانشکده علوم انسانی

گروه حقوق

پایان نامه

برای دریافت درجه کارشناسی ارشد

در رشته حقوق خصوصی

عنوان پایان نامه:

فسخ قرارداد اقساطی در کنوانسیون وین (۱۹۸۰)
و قانون متحد الشکل تجاری آمریکا و مقایسه آن با حقوق ایران

استاد راهنما:

جناب آقای دکتر حاتم صادقی زیازی

استاد مشاور:

جناب آقای دکتر جلال سلطان احمدی

نگارش:

مژده مهدیخانی نهر خلجی

بهمن ۱۳۹۰

چکیده

قرارداد اقساطی یکی از انواع قراردادها و توافقات تجاری می‌باشد که در تمام نظامات حقوقی، اعم از کامن لا و رومی - ژرمنی، مورد اشاره قرار گرفته است. در حقوق ایران با توجه به فقه اسلامی، مواردی را می‌توان مشاهده نمود که از جمله‌ی آنها بیع نسبه که شاید معادلی برای بیع اقساطی محسوب گردد، به بحث پیرامون این نظام حقوقی پرداخته و فسخ آن را تابع کلیات فسخ قراردادها در حقوق ایران شمرده است. کنوانسیون وین (۱۹۸۰)، تفصیلاً راجع به قرارداد اقساطی و فسخ آن سخن گفته و شرایط و ضوابط آن را طی مواد قانونی مانند ماده ۷۳ و ۸۲ ذکر نموده است. قانون متحدالشکل تجاری آمریکا که بر اساس نظام کامن لا تأسیس شده است، قرارداد اقساطی را متضمن توافق طرفین و قصد آنها در اجرای قرارداد فی مابین، در حوزه قانون متحدالشکل نموده است و فسخ آن را نیز تابعی از مفاد قرارداد معین کرده است. فلذا، قانون متحدالشکل تجاری آمریکا با فرض تجزیه قرارداد اقساطی، آن را نسبت به هر جزء جاری و ساری می‌داند.

نوشتار حاضر در حقیقت یک مطالعه تطبیقی میان سه نظام حقوقی متفاوت است. در این پایان‌نامه با بررسی نظامات موجود، اعم از کنوانسیون وین و قانون متحدالشکل تجاری آمریکا، سعی گردیده تا ضعف و نقص موجود در قانون ایران با توجه به غنای فقه امامیه، در این رابطه مورد نظر قرار گرفته و تکمیل گردد و محاسن و معایب نظامات مذکور مورد تحلیل قرار گرفته تا بهترین فرم و شکل برای قانون ایران مورد نظر واقع شود.

واژگان کلیدی: بیع، قرارداد، اقساط، فسخ، حقوق ایران، کنوانسیون بیع بین‌المللی کالا، قانون متحدالشکل تجاری آمریکا، استرداد، تضمین.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	فصل اول - مقدمه
۲	۱-۱- مقدمات پژوهشی و طرح تحقیق
۴	۲-۱- سابقه و ضرورت انجام تحقیق
۵	۳-۱- اهداف و کاربردهای تحقیق
۵	۴-۱- پرسش‌های تحقیق
۵	۱-۴-۱- پرسش‌های اصلی
۶	۲-۴-۱- پرسش‌های فرعی
۶	۵-۱- فرضیات تحقیق
۸	۶-۱- روش تحقیق
۹	۷-۱- سازماندهی پایان‌نامه
۱۰	فصل دوم - مفاهیم، تعاریف و پیشینه
۱۱	۱-۲- پیشینه و دامنه‌ی بیع بین‌المللی
۱۱	۱-۱-۲- تاریخچه‌ی تشکیل نهادهای بین‌المللی
۱۴	۲-۱-۲- شکل‌گیری مبادلات و بیع بین‌المللی
۱۸	۳-۱-۲- قانون متحدالشکل تجاری آمریکا
۲۲	۲-۲- مفاهیم و واژگان‌شناسی (ترمینولوژی)
۲۳	۱-۲-۲- تعریف قرارداد و بیع بین‌المللی

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۲۳	۱-۱-۲-۲- بیع و قرارداد در حقوق ایران
۲۶	۱-۱-۱-۲-۲- تملیکی بودن بیع
۲۷	۲-۱-۱-۲-۲- معاوضی بودن بیع
۲۸	۳-۱-۱-۲-۲- عین بودن مبیع
۲۹	۴-۱-۱-۲-۲- لزوم عقد بیع
۲۹	۵-۱-۱-۲-۲- انعقاد بیع
۳۵	۲-۱-۲-۲- قرارداد در کنوانسیون وین (۱۹۸۰)
۳۵	۱-۲-۱-۲-۲- کلیات قرارداد
۳۷	۲-۲-۱-۲-۲- قصد قراردادی (قصد انشاء قرارداد)
۳۸	۳-۱-۲-۲- مفاهیم قراردادی در قانون متحدالشکل تجاری آمریکا
۴۱	۳-۲- تعاریف کلی و اصول تفسیر
۴۵	۴-۲- مفهوم قرارداد اقساطی و امکان فسخ
۴۶	۱-۴-۲- نگرشی کلی به بیع اقساطی در حقوق ایران
۴۶	۱-۱-۴-۲- بیع نسبه از منظر فقه
۴۷	۲-۱-۴-۲- تعریف بیع قسطی از منظر حقوقی
۴۸	۳-۱-۴-۲- مشروعیت بیع نسبه در فقه و قانون
۴۹	۴-۱-۴-۲- احکام بیع نسبه

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۵۰	۲-۴-۱-۵- بیع اقساطی در ابواب فقه
۵۰	۲-۴-۲- فسخ در حقوق ایران
۵۱	۲-۴-۲-۱- ماهیت فسخ
۵۲	۲-۴-۲-۲- مبنای فسخ
۵۳	۲-۴-۳- شرایط فسخ
۵۳	۲-۴-۴- آثار فسخ
۵۴	۲-۴-۳- نگاهی کلی به قراردادهای اقساطی در کنوانسیون وین (۱۹۸۰)
۵۶	۲-۴-۴- قراردادهای اقساطی در قانون متحدالشکل تجاری آمریکا
۶۵	۲-۵- جمع بندی
۶۸	فصل سوم - مبانی نظری قراردادهای اقساطی
۶۹	۳-۱- مبنا و پشتوانه‌ی قراردادهای اقساطی در حقوق ایران
۶۹	۳-۱-۱- مبنای قراردادهای اقساطی و تحلیل نظری
۶۹	۳-۱-۱-۱- از منظر فقه
۶۹	۳-۱-۱-۱-۱- تعریف حقوقی
۷۰	۳-۱-۱-۱-۲- تعریف فقهی
۷۱	۳-۱-۱-۳- مشروعیت بیع تفسیعی
۷۱	۳-۱-۲- از منظر حقوق ایران

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۷۲	۳-۱-۱-۲-۱- بیع نقد و نسیه
۷۴	۳-۱-۱-۲-۲- بیع به اقساط
۷۶	۳-۱-۱-۲-۳- بیع کالی به کالی
۷۹	۳-۱-۱-۲-۴- ذخیره مالکیت
۸۰	۳-۱-۲- مبناى فسخ در قراردادها و قراردادهای اقساطی
۸۰	۳-۱-۲-۱- مبانی فسخ در قراردادها از منظر فقه و حقوق موضوعه ی ایران
۸۱	۳-۱-۲-۱-۱- عقد قابل فسخ
۸۳	۳-۱-۲-۱-۲- انفساخ عقد
۸۴	۳-۱-۲-۱-۳- تفاوت انفساخ و فسخ و بطلان
۸۵	۳-۱-۲-۱-۴- انحلال عقد و زوال تعهدات قراردادی
۸۶	۳-۱-۲-۱-۵- فسخ تمام یا قسمتی از عقد بیع
۸۸	۳-۱-۲-۱-۶- چگونگی استرداد عوضین
۸۹	۳-۱-۲-۲- آثار فسخ عقد بیع در فقه و حقوق ایران
۹۱	۳-۱-۲-۲-۱- تکلیف استرداد عوضین و هزینه‌های آن
۹۲	۳-۱-۲-۲-۲- همزمانی استرداد عوضین
۹۳	۳-۱-۲-۲-۳- استرداد مبیع
۹۴	۳-۱-۲-۲-۴- مقدور نبودن استرداد مبیع

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۹۶	۲-۳- مبنای قراردادهای اقساطی و تحلیل نظری در عرصه حقوق بین الملل
۹۶	۱-۲-۳- مبانی نظری قراردادهای اقساطی در عرصه حقوق بین الملل
۹۷	۱-۱-۲-۳- قواعد کلی قراردادهای تجاری
۹۹	۲-۱-۲-۳- مبنای قراردادهای اقساطی در کنوانسیون وین (۱۹۸۰)
۱۰۰	۱-۲-۱-۲-۳- قاعده‌ی اصاله‌اللزوم و پای‌بندی به قراردادها
۱۰۲	۲-۲-۱-۲-۳- جبران خسارات ناشی از فسخ
۱۰۳	۳-۲-۱-۲-۳- چگونگی استرداد عوضین در کنوانسیون وین (۱۹۸۰)
۱۰۶	۳-۱-۲-۳- مبنای قراردادهای اقساطی در قانون متحد الشکل تجاری آمریکا
۱۰۷	۱-۳-۱-۲-۳- وثیقه و اجاره به شرط تملیک
۱۱۰	۲-۳-۱-۲-۳- مشروعیت تضمین
۱۱۱	۳-۳-۱-۲-۳- زمان منطقی
۱۱۱	۴-۳-۱-۲-۳- حکومت قانون متحد الشکل تجاری آمریکا
۱۱۳	۵-۳-۱-۲-۳- جریان عادی انجام تعهد
۱۱۴	۶-۳-۱-۲-۳- حال شدن دیون اقساطی
۱۱۶	۲-۲-۳- مبانی فسخ بیع اقساطی در حقوق خارجی
۱۱۸	۳-۳- جمع بندی

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱۲۷	فصل چهارم - اشکال، ضوابط و آثار فسخ قرارداد اقساطی
۱۲۸	۱-۴-۱- مصادیق و ضوابط فسخ قرارداد اقساطی
۱۲۸	۱-۴-۱-۱- فسخ قرارداد اقساطی در فقه و حقوق ایران
۱۲۸	۱-۴-۱-۱-۱- پایان پذیرفتن رابطه‌ی قراردادی
۱۳۰	۱-۴-۱-۲- امکان مطالبه خسارت در صورت فسخ عقد
۱۳۲	۱-۴-۱-۳- اثر فورس ماژور در قراردادهای بازرگانی بین المللی
۱۳۳	۱-۴-۲- فسخ قرارداد اقساطی در کنوانسیون وین (۱۹۸۰)
۱۳۴	۱-۴-۱-۲- شرایط تجزیه قرارداد اقساطی
۱۳۵	۱-۴-۲-۲- موارد فسخ جزئی یا کل قرارداد اقساطی
۱۳۵	۱-۴-۲-۲-۱- رد قسط معیوب به علت تحقق نقض اساسی نسبت به آن قسط
۱۳۷	۱-۴-۲-۲-۲- فسخ اقساط با صدور اخطار مهلت اضافی
۱۳۸	۱-۴-۲-۲-۳- پیش بینی وقوع نقض اساسی نسبت به اقساط آینده
۱۳۹	۱-۴-۲-۲-۴- شرایط فسخ به علت پیش بینی وقوع نقض اساسی
۱۴۱	۱-۴-۲-۲-۵- فسخ کل قرارداد اقساطی (فسخ کل قرارداد بر مبنای وابستگی اقساط)
۱۴۳	۱-۴-۳- آثار و ضوابط قرارداد اقساطی در حقوق متحد الشکل تجاری آمریکا
۱۴۳	۱-۴-۳-۱- شکل گیری و توسعه بیع اقساطی در ایالات متحده آمریکا
۱۴۴	۱-۴-۳-۲- بیع اقساطی و تضمین

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱۵۱	۲-۴- آثار ناشی از فسخ قرارداد اقساطی در حقوق ایران
۱۵۱	۱-۲-۴- خطرهای بیع اقساطی به طور عام
۱۵۲	۱-۱-۲-۴- انتقال مالکیت
۱۵۳	۲-۱-۲-۴- تأخیر در پرداخت اقساط
۱۵۴	۲-۲-۴- آثار بیع قسطی در فقه
۱۵۴	۱-۲-۲-۴- شبهه ربا
۱۵۶	۲-۲-۲-۴- شبهه وجود دو بیع در یک بیع
۱۵۷	۳-۲-۲-۴- مسئولیت متصرف بعد از اعلام فسخ معامله در فقه
۱۵۸	۳-۲-۴- استرداد مبیع در فسخ قرار اقساط در حقوق ایران
۱۶۲	۴-۲-۴- تضمین بیع اقساطی در تجارت بین الملل
۱۶۵	۱-۴-۲-۴- ورود شرط تضمین کالا به قلمرو قرارداد
۱۶۶	۲-۴-۲-۴- قانون قابل اجرا در ارتباط با تضمین کالا
۱۶۷	۳-۴-۲-۴- تضمین کالا در فرانسه
۱۶۷	۱-۳-۴-۲-۴- مالکیت
۱۶۷	۲-۳-۴-۲-۴- تضمین
۱۶۹	۳-۳-۴-۲-۴- اجل پرداخت
۱۶۹	۴-۳-۴-۲-۴- نسیه

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱۷۰	۴-۲-۵- از بین رفتن حق فسخ در نتیجه عدم امکان استرداد در کنوانسیون وین (۱۹۸۰)
۱۷۲	۴-۳- جمع بندی
۱۸۴	فصل پنجم - نتیجه گیری و پیشنهادات
۱۸۵	۵-۱- نتیجه گیری
۱۹۶	۵-۲- پیشنهادات
۱۹۷	منابع و مأخذ

فصل اول

مقدمه

۱-۱- مقدمات پژوهشی و طرح تحقیق

فسخ در حوزه‌ی تجارت بین‌الملل، به‌ویژه پس از تسلیم کالا و پرداخت ثمن، آثار و پیامدهای نامطلوب فراوان برای طرف نقض‌کننده از جهت تحمیل هزینه‌های بیمه، حمل، انبارداری و امثال آن در پی دارد و از طرفی اعتلا و توسعه تجارت اقتضا دارد که حتی‌الامکان قرارداد اجرا شود.

علیرغم اینکه اشخاص در روند عادی امور مدنی و تجاری خود انتظار دارند که قراردادهای آنها به طور کامل اجرا شود و هیچ‌یک از طرفین نتوانند به طور یک‌جانبه آنها را فسخ نمایند. معهدا مواردی اتفاق می‌افتد که به دلایلی نظیر عیب کالا و یا تفاوت فاحش ثمن معامله با قیمت واقعی آن و مواردی از این دست، اصرار بر تداوم لزوم قرار داد امری لغو و بیهوده به نظر می‌رسد و لذا در پاره‌ای موارد اجازه داده شده تا یکی از طرفین به تنهایی بتواند الزام ناشی از عقد را به سود خود بر هم زند. کنوانسیون بیع بین‌المللی، در راستای قراردادهای تجاری اصولاً فسخ را فقط در صورتی اجازه می‌دهد که متعهد، قرارداد را به طور اساسی نقض کند. در کنوانسیون وین ۱۹۸۰ به دو قسم از قراردادها اشاره شده است: نخست، قراردادهای تجزیه‌ناپذیر که واحد و بسیط هستند و دیگری تجزیه‌پذیر که قراردادهایی اقساطی هستند که تحقیق حاضر به بررسی قسم اخیر می‌پردازد.

قراردادهای اقساطی نوعی توافق هستند که متضمن اجرا یا پرداخت در فواصل زمانی مختلف می‌باشند. برابر ماده‌ی ۷۳ کنوانسیون بیع بین‌المللی قراردادی اقساطی تلقی می‌شود که کالا به نحو اقساط تسلیم شود. در این کنوانسیون به هنگامی که طرفین صراحتاً توافقی در این باب نمی‌کنند، چنانکه بیان شد، معیارهایی در خصوص تجزیه‌پذیری قرارداد ارائه شده است که یکی از آنها پیش‌بینی اقساط در قرارداد است و حکم آن در ماده‌ی ۷۳ کنوانسیون وین ۱۹۸۰ مقرر شده است.

در واقع هر قسط از قرارداد، مستقل از سایر اقساط و به عنوان یک قرارداد مجزا مدنظر قرار می‌گیرد و نقض اساسی آن صرفاً موجب ایجاد حق فسخ نسبت به همان قسط است. به موجب این ماده اصل در قراردادهای اقساطی تجزیه‌پذیری آنهاست (بند ۱ ماده ۷۳) که آن را به قصد مشترک طرفین منسوب ساخته‌اند.

«اصل لزوم قرار دادها» یکی از قواعد مسلم حقوقی است که با تفاوت‌های جزئی تقریباً در اغلب نظام‌های حقوقی جهان پذیرفته شده است. بسیاری از فقها، مبنای این قاعده را آیه شریفه «اوفو بالعقود» می‌دانند و در حقوق ایران نیز در مقام بیان مبانی اصل یاد شده، به مواد ۱۰ و ۲۱۹ قانون مدنی اشاره شده است. صرف نظر از اختلافات نظری موجود میان حقوقدانان، معنا و مفهوم این اصل به زبان ساده آن است که وقتی طرفین قراردادی، با رعایت شرایط ماهوی و شکلی، مبادرت به انعقاد عقدی نمودند، اصولاً ملزم و مأخوذ به تعهداتی هستند که به موجب قرار داد به عهده گرفته‌اند.

در صورت تخلف، هر یک از متعاملین می‌توانند، طرف مقابل قرارداد را با استفاده از راهکارهای مختلفی که در نظام حقوقی هر کشوری پذیرفته شده، به «اجرای عین تعهد» و یا جبران خسارات ناشی از نقض قرارداد ملزم نماید. مصلحت اجتماعی و اقتصادی عظیمی پشتوانه این اصل حقوقی می‌باشد، با این حال مواردی پیش می‌آید که تأکید بر تداوم لزوم قرارداد و اصرار به اجرای مفاد آن به دلایل متعدد امری لغو و بیهوده به نظر می‌رسد و اینجاست که به شخص اجازه داده می‌شود تا التزام ناشی از عقد را به سود خود بر هم زده و از تعهدات ناشی از عقد رهایی یابد.

در قانون مدنی ایران به تبعیت از فقه امامیه، ضمن اینکه «اصل لزوم قراردادها» به صراحت پذیرفته شده است، با این حال بخش نسبتاً وسیعی از قانون مدنی به مبحث خیارات و احکام راجع به آن اختصاص داده شده است. در کنوانسیون بیع بین المللی ۱۹۸۰ وین نیز موارد فسخ عقد بیع از سوی فروشنده و خریدار به ترتیب طی مواد ۶۹ و ۶۴ پیش بینی شده است. بحث راجع به اینکه فروشنده یا خریدار تحت چه شرایطی حق اعلام فسخ عقد بیع را دارند، در تألیفات داخلی اعم از منابع فقهی و یا حقوقی و نیز در کتب خارجی به صورت مبسوط و جامع انجام شده است. ولی در خصوص بررسی و شناخت روابط حقوقی طرفین بعد از اعلام فسخ معامله و حقوق تکالیف آنان در این مدت، هنوز ابهامات زیادی احساس می‌شود و هر ذی نفعی تمایل دارد که قبل از اعلام فسخ عقد بیع، به خصوص که اگر صورت خاصی از این بیع را تحت عنوان اقساط نیز در نظر داشته باشد، بدانند که سرنوشت معامله بعد از اعلام فسخ عقد چه خواهد شد؟

در این تحقیق سعی شده با توجه به اهمیت موضوع و آثار علمی آن از حیث مسئولیت طرفین و دعاوی احتمالی ناشی از آن، رویکردی جامع و و تا حدودی هماهنگ میان سه نظام حقوقی مختلف پیشنهاد و ارائه نماید. از آنجا که این آثار در قانون مدنی به صورت مبحث مستقل و جداگانه ای نیامده، به ناچار از سایر مواد قانونی که به طور پراکنده در فصول مختلف ذکر شده و نیز اصول و قواعد کلی حقوقی بهره خواهیم گرفت. همچنین کنوانسیون بیع بین المللی «آثار فسخ عقد بیع» را طی مقررات مختلفی بیان نموده که تطبیق آنها با احکام قانون مدنی ایران، موجبات غنای بحث را فراهم نموده و به روشن شدن ابعاد موضوع و رفع خلاء های قانونی آن کمک می‌نماید.

برای بررسی مقوله‌ی «فسخ» مطالعه تطبیقی در تبیین موضوع کمک شایانی می‌نماید. به همین منظور در راستای تطبیق موضوع، در نظام حقوقی اسلام که قانون ایران متأثر از آن است، در کنار نظام حقوقی بین‌المللی، یکی از معتبرترین نهادهای حقوقی کامن لا یعنی قانون متحدالشکل تجاری آمریکا استفاده شده است تا ضمن معرفی اجمالی قانون متحدالشکل تجاری آمریکا و بیان اصول کلی حاکم بر آن خصوصاً در باب بیع، فسخ و اقساط، مقایسه‌ای تطبیقی جهت رشد و تعالی مبانی حقوقی داخلی و بیان نقاط ضعف و قوت آن صورت پذیرد. در این خصوص به مواد ۲-۳۰۵ قانون متحدالشکل تجاری در تعریف بیع و نیز ۲-۶۱۲ در باب اقساط و ۲-۱۰۶ در خصوص فسخ اشاره نموده‌ایم.

۱-۲- سابقه و ضرورت انجام تحقیق

آنچه در نخستین نگاه مورد نظر قرار می‌گیرد، عدم موجودیت بابی مستقل در خصوص بیع اقساطی در حقوق ایران و فقه امامیه است. به طوری که آنچه از نوشتارهای اساتید متاخر در این باب موجود است، از یک صفحه متجاوز نیست^۱ و لکن در این باب از مجرای کنوانسیون بیع بین‌المللی، مقالاتی نگاشته شده است که مربوط به مکتوبات استاد جویباری می‌باشد. دکتر جویباری از اساتید حوزه‌ی حقوق خصوصی می‌باشند و در این موارد صاحب تالیف هستند:

۱. «بحثی پیرامون مفهوم نقض اساسی قرارداد در کنوانسیون بیع بین‌المللی کالا (۱۹۸۰ وین) با مطالعه تطبیقی»، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی (دانشگاه تهران)، زمستان ۱۳۸۱- شماره ۵۸
 ۲. «فسخ جزئی یا تجزیه قرارداد در کنوانسیون بیع بین‌المللی کالا (۱۹۸۰- وین) و حقوق ایران»، مجله حقوقی بین‌المللی، پاییز و زمستان ۱۳۸۲ - شماره ۲۹.
 ۳. «ناممکن شدن رد مبیع و اعمال حق فسخ خریدار» بررسی تحلیلی کنوانسیون بیع بین‌المللی کالا (۱۹۸۰ وین) و و حقوق ایران»، مجله حقوقی بین‌المللی، پاییز و زمستان ۱۳۸۴، شماره ۳۳.
 ۴. «نگاهی نو به مفهوم فوریت خیار در حقوق ایران با مطالعه تطبیقی»، نشریه مدرس علوم انسانی، وابسته به دانشگاه تربیت مدرس، تابستان ۱۳۸۶، دوره یازدهم، شماره ۵۱.
- نهایتاً اینکه در خصوص بیع اقساطی تاکنون هیچ رساله و پایان نامه ای نگاشته نشده است و تنها در رساله ی آقای دکتر سلطان احمدی مورد اشاره قرار گرفته است. این رساله تحت عنوان «تجزیه پذیری قرارداد در حقوق ایران، انگلیس و کنوانسیون بیع بین‌المللی کالا (۱۹۸۰)»، رساله دوره دکتری حقوق خصوصی، دانشگاه تربیت مدرس، اسفند ۱۳۸۸، تهران. قرارداد.

جنبه ی نوآوری این اثر فارغ از مطالب یاد شده، استفاده از قانون متحدالشکل تجاری به صورت مستقیم و از منبع اصلی می باشد که در نوع خود بی سابقه محسوب می‌گردد.

از ضروریات انجام این تحقیق، تطبیق قوانین و مقررات بین‌المللی و خارجی با قوانین داخلی می‌باشد. در بحث قراردادهای اقساطی به علت عدم وجود برخی از مواد کنوانسیون در حقوق ایران، محلیت بحث و نظر احساس می‌گردد که اگر موارد موجود در قانون متحد الشکل تجاری آمریکا نیز بدان افزوده شود، لزوم آن در جهت اعتلای وضعیت موجود بیشتر مورد لحاظ قرار می‌گیرد.

^۱ برای نمونه ن.ک: انصاری، مسعود و طاهری، محمدعلی (۱۳۸۴)، دانشنامه حقوق خصوصی، تهران، انتشارات محراب فکر، چاپ اول، جلد سوم، ص. ۱۵۳۲.

۱-۳- اهداف و کاربردهای تحقیق

اهداف مهم در راستای انجام پژوهش حاضر:

- ۱- شناخت ابعاد موضوع قراردادهای اقساطی و امکان فسخ آن با آثار و لوازم موجود در آن است.
- ۲- از دیگر اهداف، شناخت اصول و قواعد حاکم بر تجزیه پذیری و فسخ قراردادهای اقساطی است که در مواد کنوانسیون بیع بین المللی و قانون متحدالشکل تجاری به آنها پرداخت شده است.
- ۳- با توجه به اینکه بحث حاضر در حقوق ایران مسکوت مانده، جای بحث و بررسی و تدقیق در آن وجود دارد و علاوه بر آن روشن نمودن اصول و قواعد کنوانسیون بیع بین المللی و قانون متحدالشکل تجاری برای حقوقدانان کشورمان راهگشا خواهد بود و بحث پیرامون قراردادهای اقساطی در تجارت بین المللی و بیع بین المللی در این تحقیق امری ضروری می باشد.
- ۴- شناخت قواعد و ضوابط حاکم بر این قراردادها در گسترش تجارت و بازرگانی بین المللی تاثیر فراوانی دارد. با بررسی دقیق و روشن در مقررات حاکم بر این گونه قراردادها، از برداشتهای غلط و بروز ابهامات احتمالی در این باب جلوگیری می شود.
- ۵- این تحقیق می تواند حقوقدانان و دانشجویان را در شناخت بهتر مقررات کنوانسیون بیع بین المللی و قانون متحدالشکل تجاری آمریکا، به عنوان اسنادی مطرح در عرصه های حقوقی و بین المللی، با توجه به وجوه اشتراکات و افتراقات آنها با حقوق ایران و آگاهی از نقاط قوت و ضعف حقوق داخلی، مورد مساعدت و یاری قرار دهد.

۱-۴- پرسش های تحقیق

در خصوص مطالب مطرح شده در این رساله پرسش های زیر مطرح می گردد:

۱-۴-۱- پرسش های اصلی

۱. شرایط حاکم بر قراردادهای اقساطی در کنوانسیون وین (۱۹۸۰) و قانون متحدالشکل تجاری آمریکا و حقوق ایران چیست؟
۲. شرایط اعمال حق فسخ در قراردادهای اقساطی از نظر کنوانسیون وین (۱۹۸۰) و قانون متحدالشکل تجاری آمریکا و حقوق ایران کدام است؟

۱-۴-۲- پرسش‌های فرعی

۱. جایگاه فسخ قرارداد اقساطی در پرتو پیش‌بینی نقض اساسی در آینده در کنوانسیون وین (۱۹۸۰) و قانون متحدالشکل تجاری آمریکا و حقوق ایران چگونه است؟
۲. آثار فسخ قرارداد اقساطی در کنوانسیون وین (۱۹۸۰) و قانون متحدالشکل تجاری ایران و حقوق ایران چیست؟

۱-۵- فرضیات تحقیق

- پیش از هر چیز بهتر است تا به بیان چهار نکته مهم در ارتباط با فرضیات این رساله پردازیم.
- نخست، قرارداد اقساطی در کنوانسیون وین (۱۹۸۰) را می‌توان به عنوان قرارداد تسلیم کالا به نحو اقساط و به دفعات تلقی نمود. در قانون متحدالشکل تجاری آمریکا، قراردادهای اقساطی قراردادهایی هستند که در آن تحویل کالا در اجزای متفاوت یا دفعات متعدد ذکر شده باشد. در مقابل، در حقوق ایران در تعریف اولیه می‌توان گفت، بیع تقسیمی بیعی است که مشتری قیمت مبیع را در اقساط منظمی می‌پردازد.
 - دوم، در کنوانسیون وین (۱۹۸۰)، در مورد قرارداد تسلیم کالا به دفعات، چنانچه قصور یکی از طرفین نسبت به اجرای هر قسط متضمن نقض اساسی قرارداد در رابطه با آن قسط باشد، طرف دیگر در رابطه با آن قسط اختیار اعلام فسخ دارد. در قانون متحدالشکل تجاری آمریکا، اگر هر یک از تحویل‌ها با مفاد قرارداد منطبق نباشد، به طوری که سبب کاهش ارزش مبیع گردیده و قابل رفع هم نباشد، و یا نقضی در اسناد مربوطه باشد، خریدار حق خواهد داشت از دریافت کالا خودداری کرده و جایگزین آن را بخواهد. اما اگر این عدم تطابق کالا و یا اسناد به طوری باشد که به نحو قابل توجهی سبب لطمه به ارزش قرارداد گردد، این عمل فروشنده نقض قرارداد محسوب می‌شود و به خریدار حق می‌دهد که نسبت به فسخ قرارداد و مطالبه خسارت اقدام نماید. در حقوق ایران طرفین قرارداد می‌توانند ضمن عقد یا خارج از آن برای یک یا دو طرف معامله یا شخص ثالث، حق فسخ قرار دهند، همچنین قانون در مواردی برای جلوگیری از ضرری که به طور ناخواسته از قرارداد متوجه یکی از دو طرف معامله است، به طور مستقیم به او حق می‌دهد که بتواند با فسخ قرارداد از ضرر مذکور جلوگیری کند. بنابراین خسارت در هر سه نظام حقوقی تعبیه شده است.

- سوم، در کنوانسیون وین (۱۹۸۰)، هر گاه پیش از تاریخ اجرای قرارداد، معلوم شود که یکی از طرفین مرتکب نقض اساسی قرارداد خواهد شد، طرف دیگر می‌تواند قرارداد را فسخ نماید. در قانون متحدالشکل تجاری آمریکا، اگر در قراردادی یک طرف با وجود دلایل و قرائن کافی و معقول، به این نتیجه برسد که احتمال عدم انجام تعهد توسط طرف مقابل وجود دارد، وی می‌تواند با ارسال یادداشتی به متعهد، از وی درخواست ارائه تضمین لازم برای انجام تعهداتش را بنماید. اگر او چنین تضمینی ندهد، ارسال کننده یادداشت نیز می‌تواند اجرای تعهدات خود را در بخشی که عوض آن را دریافت ننموده، تا زمان دریافت تضمین معلق نماید. اگر پس از وصول درخواست، ارائه تضمین توسط یک طرف، طرف مقابل حداکثر ظرف سی روز برای ارائه تضمینی که متناسب با قرارداد و تعهدات وی باشد، اقدام ننماید، عدم اقدام وی به منزله عدم اجرای کلی قرارداد محسوب شده و به طرف اول حق می‌دهد نسبت به فسخ و درخواست جبران خسارت اقدام کند. در حقوق ایران، در واقع عنصر زمان اجرای تعهد از اهمیت زیادی برخوردار است، بدون فرا رسیدن آن، تقاضای خسارت و یا فسخ قرارداد به علت پیش بینی نقض احتمالی طرف مقابل، وجهه قانونی ندارد و خود سبب مسئولیت خودداری از اجرای تعهد خواهد بود.

- چهارم اینکه در کنوانسیون وین (۱۹۸۰)، بطلان قرارداد، طرفین را از انجام تعهدات موضوع قرارداد، به شرط تأدیه هر نوع خسارت قابل مطالبه، مبری می‌کند. بطلان، تأثیر در شرایط قرارداد در مورد حل اختلافات یا بر سایر شرایط قرارداد که حاکم بر حقوق و تکالیف طرفین پس از بطلان است، نخواهد داشت. در ضمن طرفی که تمام یا قسمتی از قرارداد را اجرا کرده است، می‌تواند از طرف دیگر، اعاده آنچه را که به موجب قرارداد تحویل یا تأدیه نموده، طلب کند. چنانچه هر دو طرف ملزم به اعاده باشند، باید همزمان اقدام نمایند، در کنوانسیون اثر فسخ قرارداد سیر قهقرایی دارد.

- در قانون متحدالشکل تجاری آمریکا:

الف) در صورتی که به علت تخلف خریدار، قرارداد فسخ شود، فروشنده حق خواهد داشت:

- ۱- از تسلیم کالا خودداری کند ۲- از تحویل شدن کالا به خریدار توسط نمایندگانش جلوگیری نماید ۳- کالای موضوع قرارداد، اگر آماده تحویل بوده، به فروش رسانده و نسبت به مطالبه خسارت اقدام نماید ۴- اگر کالا قابلیت فروش ندارد، نسبت به مطالبه ضرر و زیان وارده و خسارات ناشی از تخلف خریدار و فسخ قرارداد اقدام نماید.

ب) در صورتی که به علت تخلف فروشنده، قرارداد فسخ شود، خریدار حق خواهد داشت:

- ۱- خسارات ناشی از نقض قرارداد و فسخ آن را مطالبه نماید ۲- اگر مبلغ قرارداد یا بخشی از آن را پرداخته، نسبت به استرداد آن اقدام کند ۳- هزینه هایی که در اثر اجرای قرارداد متحمل شده، از قبیل هزینه های دریافت و نگهداری کالا، بازرسی کالا و حمل و نقل را مطالبه کند ۴- نسبت به انجام معامله جایگزین برای تهیه موضوع قرارداد فسخ شده اقدام و خسارات ناشی از این اقدام را نیز از فروشنده متخلف مطالبه نماید.

از دیگر فرضیه های این پایان نامه این است که در حقوق ایران اولین اثر فسخ همان بری شدن طرفین از تعهدات قراردادی آتی خود می باشد. می توان گفت در قانون ایران موادی را که به رفع اختلاف و جبران خسارت اشاره دارد، از فحوای برخی مواد قانون مدنی مانند ماده ۱۰ و بنای عقلا که ایجاب می کند که به تراضی طرفین در خصوص روابطشان، پس از فسخ احترام گذارده و اراده مشترک آنان معتبر و لازم الاجرا شناخته شود. مطالبه خسارت در حقوق ایران با توجه به قواعد عمومی مسئولیت، ناشی از عدم اجرای تعهدات، امکان پذیر است.

۱-۶- روش تحقیق

روش پژوهش: در این پژوهش از روش استدلالی و برهانی استفاده شده است و نگارش مطالب به صورت تطبیق و استقرایی می باشد.

روش گردآوری اطلاعات و داده ها: با توجه به مطالعات کتابخانه ای و رجوع به مطالب نوشتاری.

روش داده پردازی: تحلیلی و توصیفی.

نوع تحقیق با توجه به اهداف پژوهش: بنیادی - کاربردی

روش کار مانند اغلب تحقیقات علوم انسانی، کتابخانه ای بوده است و با توجه به کلیت عنوان این تحقیق و وسعت میدان پژوهشی آن، با توجه به کنوانسیون وین (۱۹۸۰) و قانون متحدالشکل تجاری آمریکا و مقایسه تطبیقی آن با قانون ایران در کنار فقه امامیه، آن را به سه بخش کلی تقسیم نموده و در بخش اول تحت عنوان کلیات به معرفی قرارداد و فسخ آن در سه نظام حقوقی ایران و کنوانسیون وین و قانون متحد الشکل تجاری پرداخته و سعی در معرفی این نظامات به همراه تعاریف لازمه در این بخش نموده ایم.

۱-۷- سازماندهی پایان نامه

با توجه به عنوان این بخش، تلاش می‌شود تا با توجه به کلیات و عدم ورود به مبانی جزئی به بحث در خصوص این موارد بپردازد تا با ارائه ی آن موارد در سه نظام حقوقی مذکور، اقدام نماید. در این راه با توجه به کلی بودن جریان پژوهش، در بخش اول مراجعات به صورت استفاده از کتب مرجع صورت پذیرفته است.

در بخش دوم به بحثی نظری در این باب یعنی کنکاش در مبانی قراردادهای اقساطی پرداخته و سپس آن را در حوزه حقوق بین الملل نیز مورد رسیدگی قرار داده ایم. در این بخش با توجه به مبانی فقهی به تبیین بحث در حوزه حقوق داخلی پرداخته شده و سپس با توجه به آنچه در کنوانسیون وین در خصوص این نوع از قراردادها ذکر شده سعی نموده تا تئوری های حقوقی به کار بسته شده در تکوین این نظام حقوقی را مورد قرار گیرد، سپس به ذکر مفاهیم قراردادی در حوزه ی حقوق تجاری آمریکا با توجه به قانون متحدالشکل پرداخته و با ذکر مواد قانونی در این خصوص، تلاش در جهت روشن نمودن موضع کامن لا در باب تجارت در ایالات متحده ی آمریکا و مبانی قراردادهای و فسخ آنان و شرایط حاکم بر آنان نموده است.

در بخش سوم به بررسی مصادیق و ضوابط قراردادهای اقساطی پرداخته و آثار ناشی از آن و سپس فسخ آن را مورد ارزیابی قرار داده و آثار ناشی از فسخ، با توجه به موضع فقه امامیه در حقوق ایران را بررسی نموده است، سپس با توجه به اصول راهبردی در کنوانسیون وین به تحلیل آثار و ضوابط فسخ در قراردادهای و قراردادهای اقساطی پرداخته شده و سرنوشت بیع در آن تعیین گردیده است، نیز با مراجعه به قانون متحدالشکل تجاری آمریکا و بررسی سرنوشت عقود در نتیجه فسخ، اقدام به ارائه راهکارهای تضمینی در حقوق آمریکا نموده است.

در انتهای هر سه بخش اقدام به تنظیم جمع بندی شده تا مطالب به صورت خلاصه و چکیده آورده شود و در نتیجه میان نظام های حقوقی مذکور مقایسه ای تطبیقی صورت پذیرد و در تحلیل آن قوت و ضعف موجود در مبانی حقوقی مذکور، روشن و مشخص گردد.

لازم به ذکر است، از آنجایی که حقوق ایران به شدت متأثر از فقه امامیه می باشد، در هر سه بخش به تناسب موضوع، وارد در بحث فقهی بیع اقساطی گردیده و شرایط و ضوابط آن از نظر فقهی مورد نظر قرار می گیرد. در خلال فصول مربوط به بخش ها نیز در مواردی که این احساس ایجاد گردید که نیاز به اشاراتی در حقوق سایر کشورها مانند فرانسه در موضوع جاری وجود دارد، مورد نظر و پژوهش واقع شده است.

در پایان با آوردن نتیجه گیری و ارائه ی پیشنهادات سعی شده تا توجیهی علمی برای تلاش و کنکاش حقوقی آورده شود و با ارائه ی راهکارها و معرفی نظامات جدید اقدامی سودمند در جهت اعتلای حقوق تجاری ایران انجام شود.